

Imena popularnosti

Govoril bom o treh rečeh: 1. o terminologiji, kot napoveduje naslov predavanja, 2. o tistem, na kar imena kažejo, tj. o popularni literaturi in podobnih pojavih, in 3. o implikacijah pojma popularna literatura na literarno vedo.

Moja razpravljalna pozicija ni nevtralna. Razmisleka se ne lotevam na sveže, ampak ponovno po treh desetletjih. Z literarnim vrednotenjem sem se začel ukvarjati leta 1976 za diplomsko nalogo na primerjalni književnosti, sinteza v obliki knjižice *Trivialna literatura* v zbirki Literarni leksikon pa je izšla leta 1983. Namesto slabšalnih izrazov kič, šund, potrošna literatura ipd., ki so pokrivali ta del literarne pojavnosti do tedaj, sem po nemškem zgledu kot termin utrdil izraz trivialna literatura, ki ni bil v splošni rabi in zato še ni bil vrednostno obremenjen. Po tem se s trivialno literaturo nisem več intenzivno ukvarjal, razen če seveda ne razumemo nadaljnjih raziskovalnih tem povest, kmečka povest, zgodovinski roman, ženski roman ipd. samo kot pojavnosti oblike trivialnosti.

Študij trivialne literature me je pripeljal do spoznanja, kako skonstruirano in problematično je razlikovanje med trivialno in elitno literaturo in da je bolje razlikovati med trivialnim in elitnim načinom branja kot med dvema vrstama besedil, saj na besedilni ravni razlik ni vedno mogoče posplošiti. Ukvarjanje s trivialno literaturo je bilo do 70. let v znamenju frankfurtskega marksizma, v 80. letih ga je legitimiziral postmodernizem (eno izmed določil postmodernizma v literaturi je prav izraba formul trivialne literature), kakšnega večjega trenda v domači literarni vedi pa vendarle ni rodilo.

S koncem obdobja postmoderne se je brisanje meja med elitno in trivialno literaturo, ki ga je prakticiral postmodernizem, postavilo pod vprašaj.¹ Donedavnemu pomirljivemu razmerju med obema vrstama literature se je začel pripisovati destruktiven učinek, destruktiven tako za literarno ustvarjanje kot za literarno vedo. Povezano naj bi bilo s kapitalizmom in množičnim potrošništvom, ki sta si v času aktualne ekonomske krize nakopala precej civilizacijskega nezaupanja. Na kraj pameti mi ne pade, da bi se postavljali v bran kapitalizmu, prej nasprotno, nisem pa prepričan, da je kapitalizem neposredno odgovoren za emancipacijo trivialne literature med literati in med literarnimi zgodovinarji. Če že izpostavimo pomen kapitalistične ekonomije, potem je v enaki meri odgovorna tudi za ekskluzivizem elitne literature: z njenega stališča gre samo za dve obliki kapitalistične potrošnje, veleblagovniške in butične.

1 O terminologiji

Čisto nič nisem žalosten niti užaljen, ker simpozij nosi v naslovu izraz popularen in ne izraza trivialen, ki ga uporabljam sam. Literarni fenomeni se spreminjajo in s tem tudi naš odnos do njih ter imena zanje. Ko je leta 1997 Andrijan Lah prišel na plan z imenom lahka književnost,²

---

¹ Prim. Alojzija Zupan Sosič, *Literarnost, ponovno*, *Primerjalna književnost* 33/3 (2010), 199–220.

² Andrijan Lah, *Mali pregled lahke književnosti*, Ljubljana: Rokus, 1997.

sem se navdušil nad njim in upal, da bo nadomestil izraz trivialna literatura, ki se mu je medtem prilepil slabšalni pomen.³

Ali je zelo pomembno, kako poimenujemo stvari? V literarni vedi se včasih zdi, da je v skladu z latinskim pregovorom *Nomen est omen* ('ime je pomenljivo') vprašanje imena centralno. Sam sem se prepričal o pomenljivosti imen junakov v romanih Miroslava Malovrha, pri Tavčarju in Bartolu; šele skozi njihovo simboliko so se razkrili odločilni sporočilni detajli. Pri Tavčarjevi povesti *Cvetje v jeseni* je še kako važno, kaj si predstavljamo pod naslovnima metaforama *cvetje* in *jesen*: ali a) 'junakovo ljubezen na stara leta' ali b) 'pozno avtorjevo literarno ustvarjalnost'.

Akadske stroke se posebej v svojih konstitutivnih začetkih, ko še niso utrjene v splošni zavesti, nesorazmerno veliko ukvarjajo s svojim nazivom oz. z imeni svojih področij. Sam sem nekoč predavanja iz Uvoda v študij slovenske književnosti začel z dolgimi premlevanji, kaj je to književnost, kaj je to študij in kaj je to uvod. Novejši primer takega terminološkega razglabljanja je pri nas doma slovstvena folkloristika, ki si prizadeva za ločitev od tradicionalnega predmeta ustno slovstvo, v tujini pa *digital humanities* oz. *humanities computing* ('digitalna humanistika'), ki ji je tradicionalna humanistika odpovedala gostoljubje in jo tira v osamosvojitve. Utrjen naziv z jasno definicijo je vstopnica za inštitucionalizacijo (ustanovitev univerzitetnega predmeta, katedre ali oddelka, učiteljska in raziskovalna službena mesta) in začetni pogoj v prizadevanju za družbeno vplivnost.

Na drugi strani nam jezikoslovje in zgodovinska izkušnja pripovedujeta, da so imena arbitrarna, da so posledica družbenega dogovora in prakse in da so torej poljubna. Če ne bi bilo tako, ne bi mogli pod enim izrazom v slovarju najti več pomenov, ki so si včasih celo nasprotni, pomislimo samo na termin siže, ki pomeni lahko snov ali temo, lahko pa tudi posebno ureditev fabulativnih dogodkov, ali na nikoli razrešeno pravdo o tem, ali bomo liriko, epiko in dramatiko spravljali pod zbirni termin zvrst ali vrsta. Tvegam obtožbo nenačelnosti in za take dileme predlagam pragmatično stališče, to je uporabo tistih terminov v konkretni komunikacijski situaciji, ki ne vodijo v konflikt. Pri tem se sklicujem na zdravorazumsko Prešernovo argumentacijo v sonetu Al prav se piše kava ali kalha, da zaradi izraza »boljša jed ne bóde«, in da »zavolj' črke ne trpi nič škode«. Druga referenca za predlagano držo je Umberto Eco, ki je z naslovom *Ime rože* za svoj roman iz leta 1980 pokazal, kako naslov ni nujno povezan z vsebino, ki jo naslavlja.⁴ Čeprav se je Prešeren norčeval iz pismouškega dojemanja sveta, to na Slovenskem nikoli ni izgubilo svojega čara.⁵ Zato se zdi smiselno preganjati fiksno idejo, da naj že ime samo vsebuje pol resnice pojava, ki ga poimenuje.⁶ V izrazu samem (z delno izjemo umetnostnega jezika in onomatopejskih besed) ne bomo našli resnice predmeta! Imena in termini so lahko jezikovno ustrežnejši ali manj ustrezni, ne morejo pa biti vnaprej pravi ali napačni.

Obsesivne terminološke debate so po drugi strani izraz trdožive razpravne tradicije, ki si z »rešitvijo« terminološkega oreha že zmotno domišlja, da je obvladala tudi predmet, ki ga termin označuje. Terminološke diskusije (glavna oseba ali junak, avtor ali lirski subjekt,

³ Podobna sintagma lahka glasba npr. vrednostno ni obremenjena (Miran Hladnik, Lahka književnost – izvedensko mnenje, *Emzin* 8/1–2 (1998), 54–56).

⁴ Umberto Eco, *Šest sprehodov skozi pripovedne gozdove*, Ljubljana: Literatura, 1999.

⁵ Prim. pravopisne boje na Slovlitu in grboslovne ter podobne razprave v pismih bralcev.

⁶ Tako pričakovanje je izrazil npr. filozof Božidar Debenjak v polemiki ob zgoščenki; za odgovor glej Miran Hladnik, *Carlina acaulis** novemu slovenskemu jezikoslovcu, *Delo – KL*. 16. maja 1996: 14 (<http://lit.ijs.si/debenjak.html>) in nadaljevanje.

literatura ali književnost,⁷ proza ali pripovedništvo, povest ali roman) so lahko alibi za to, da se s pojavom samim ni treba ukvarjati. So v bistvu izraz nepripravljenosti za soočenje s predmetom in razkrivajo razpoko med literarno realnostjo in njeno skonstruirano podobo v naši zavesti.

Pojdimo po sledi nastanka terminoloških konfliktov v slovenski literarni vedi. Termin si izberemo iz repertoarja domačih ali tujih zgodovinskih poimenovanj skupaj z enim od uveljavljenih pomenov, potem pa gremo preverjat, v kolikšni meri mu ustreza naša literarna pojavnost. Ko pride do neujemanja, nam iz vere v trajno veljavnost definicij ne pride na misel, da bi definicijo pojava modificirali in jo prilagodili domačemu gradivu, ampak se raje lotimo prikrajanja pojava, da bi se prilegel obstoječi definiciji. Ko to ne gre več, razočarano ugotovimo, da pojav v izvorni obliki, kot se poučimo o njem v leksikonih, enciklopedijah in literarnih teorijah, na Slovenskem ne obstaja. Tako so se rodile teze o neprisotnosti ekspresionizma na Slovenskem⁸, o problematičnosti in neobstoynosti slovenskega postmodernizma in o redukcijskem značaju slovenske književnosti nasploh. Rešitev iz zagate je v principu preprosta: samostojna nova definicija na podlagi skupnih značilnosti, ki jih je odkrila analiza kolikor mogoče izčrpno zajetega in s časom in prostorom zamejenega pojava.⁹

Terminološka vprašanja nočem razumeti kot vprašanja strokovnega prestiža tistih literarnih zgodovinarjev, ki so termine predlagali in veljajo za njihove izumitelje ali utemeljitelje. Zavzemam se za vzporedno sinonimno rabo terminov, kar je blagodejno s slogovnega in bralskega vidika. Slej ko prej velja, da z izbiro termina povemo več o svojih metodoloških in nazorskih izhodiščih kot o predmetu ali pojavu samem.

1.1 O izrazih za popularno literaturo pri nas in drugje

Slovenska imena za popularnost v literaturi so se s časom spreminjala in bila različno priljubljena, spreminjal pa se je tudi njihov pomen.¹⁰ Trenutno je najbolj frekventen termin trivialna literatura oz. književnost, konkurenčni pa so izrazi žanrska literatura, popularna literatura oz. književnost in lahka književnost.¹¹

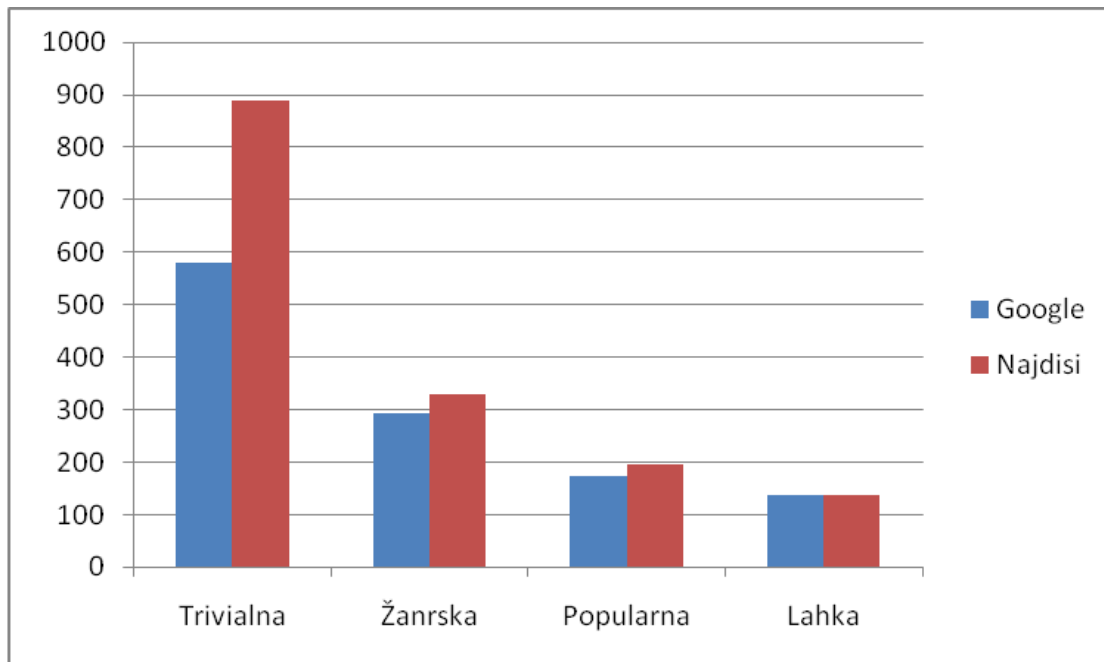
⁷ Kako arbitrarna in slučajni praksi podvržena je raba izrazov literatura/književnost, pove npr. frekvenca utrjene sintagme afroameriška književnost (116 v Najdi.si) proti redki sintagmi afroameriška literatura (6); ravno obratno je razmerje med terminoma planinska literatura (2102) in planinska književnost (5); v splošnem je odnosnica literatura v sintagmah vendarle pogostejša od književnosti.

⁸ Lado Kralj, *Ekspresionizem*, Ljubljana: DZS, 1986 (Literarni leksikon, 30).

⁹ Tako počne npr. Gregor Kocijan pri analizi slovenske kratke proze.

¹⁰ Miran Hladnik, *Trivialna literatura*, Ljubljana: DZS, 1983 (Literarni leksikon, 21).

¹¹ Razmerje med trivialno literatura in trivialno književnostjo ter med popularno literaturo in popularno književnostjo je 3 : 1 v korist literature, v prvem primeru po štetju Najdisija celo 7 : 1.

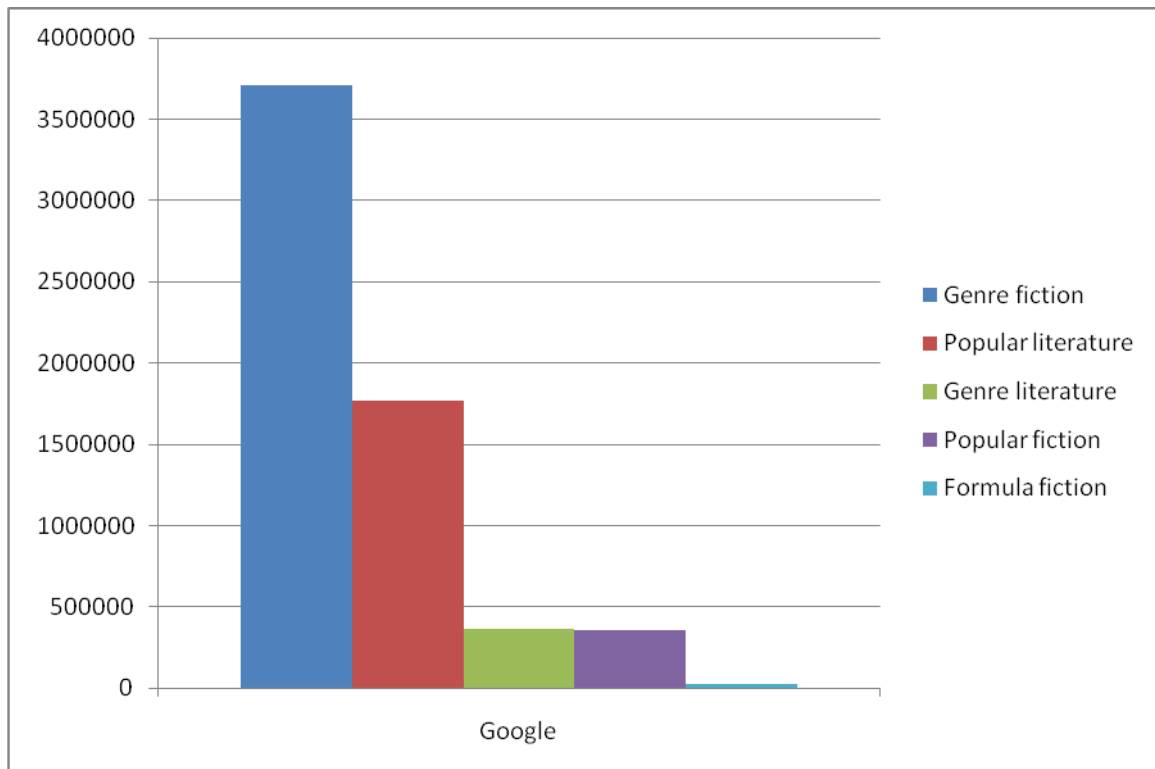
Grafikon 1: Frekvenca terminov¹²

Kakšno je mednarodno zaledje slovenskih izrazov? Ker nas zanima trenutno stanje stvari, ne bomo pregledovali natisnjenih leksikonskih virov, ki odslkavajo starejše stanje in ga želijo fiksirati, ampak bomo preverili samo uporabo izrazov na spletu.¹³ Enciklopedične vnose imajo le nekateri jeziki, pa še tam izrazi niso ravno utrjeni. Prvi slovenski izraz trivialna literatura ima ustreznico samo v nemški spletni enciklopediji (*Trivialliteratur*). Ta usmerja na angleško geslo *formula fiction* in na kitajsko geslo 公式小說, ki ga Googlov prevajalnik neustrezno prevaja v angleščino kot *pulp fiction*.¹⁴

¹² Preštevanje frekvenc v Googlu je dalo višje številke, vendar podobna razmerja, frekvence v Novi besedi in v Digitalni knjižnici Slovenije pa so bile statistično manj relevantne.

¹³ Gl. povezave na drugojezične Wikipedije pri geslu trivialna literatura na slovenski Wikipediji, ki so ga postavili študentje v okviru seminarja.

¹⁴ Najbrž zato, ker izraz *pulp fiction*, ki sicer označuje specifično obliko trivialne literature, z visoko frekvenco 13.400.000 močno prednjači pred drugimi. *Pulp fiction* je žanr popularne žanrske literature v cenenih revijah (*pulp magazines*) v angleščini med 1896 in 1950, po 1950 pa v trafikarskih zvezkih. — Angleški prevod nemške trivialne literature *trivial literature* ima nizko frekvenco (5640), namesto prevoda raje uporabljajo kar citatni izraz *Trivialliteratur*.

Grafikon 2: Frekvenca angleških terminov v Googlu

Tudi angleški *formula fiction* ni najbolj posrečeno izbran izraz, saj ima med konkurenčnimi gesli za to področje daleč najskromnejšo frekvenco; relativno kratko geslo *formula fiction* usmerja naprej k obsežnejšemu *genre fiction*, ki se ponaša z najpogostejšo rabo.¹⁵

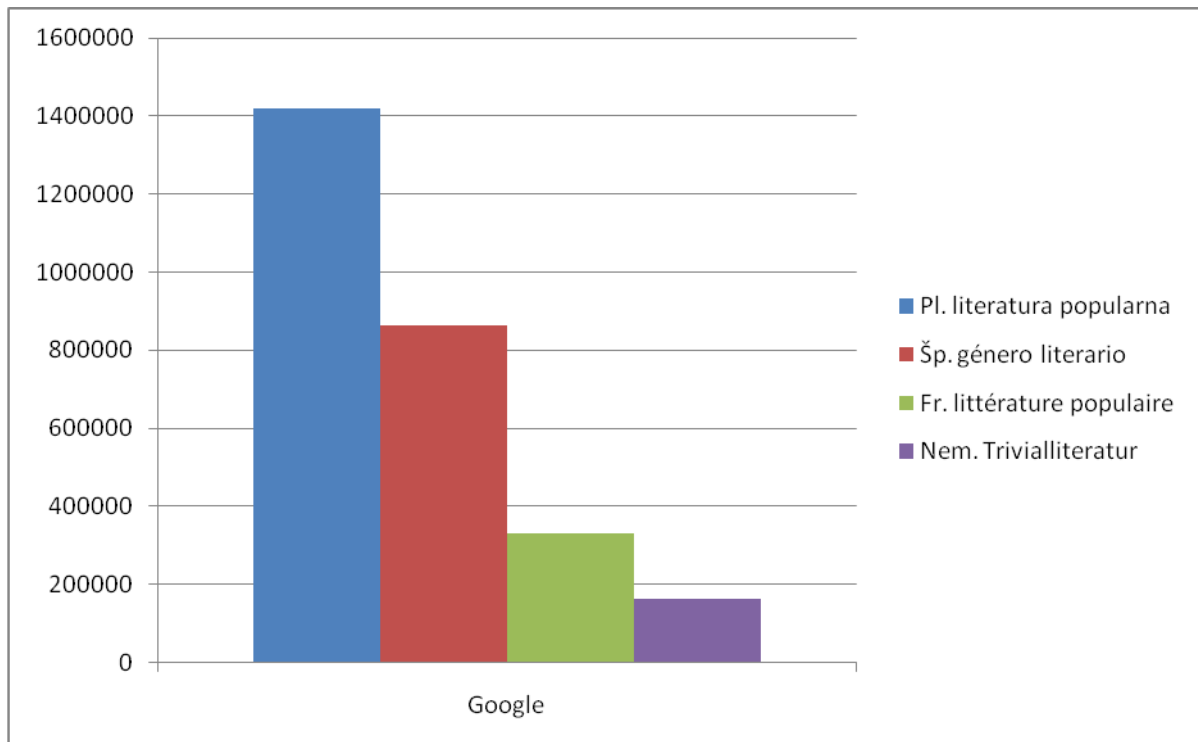
Izraz *popular*, ki zaseda na frekvenčni lestvici drugo mesto, je v angleščini vezan na vse mogoče, največkrat na *popular culture* in *popular music*.¹⁶ Status leksikonskega gesla ima termin *popular literature* v kanadski spletni enciklopediji,¹⁷ geslo *popular fiction*, ki je bilo napisano za angleško Wikipedijo, pa je bilo predstavljeno pod geslo *genre fiction*, ki nima prav veliko drugojezičnih ustreznic: italijansko, norveško, korejsko, indonezijsko, hebrejsko in jidiš. Po frekvenci izstopajo še poljska *literatura popularna*, pogojno španski *género literario*, francoska *littérature populaire* in nemški *Trivialliteratur*.¹⁸

¹⁵ Podobno slučajno kot je pri nas razmerje med literaturo in književnostjo, je v angleščini med *literature* in *fiction*: izraz *genre* se raje veže na *fiction*, izraz *popular* pa raje na *literature*. Angl. gesli *genre (literature)* in *literary genre* kakor tudi nem. *Genres der Literatur* in *Genre-Theorie* za našo tematiko niso relevantna. Zaokroženo število zadetkov pri ponovnem iskanju nerazumljivo variira za približno 10 %.

¹⁶ 5.280.000 in 3.910.000 zadetkov.

¹⁷ *The Canadian Encyclopedia* (<http://www.thecanadianencyclopedia.com>); spletna *Britannica* jo vključuje v gesli *modern popular literature* in *popular art*.

¹⁸ *Literatura popularna* je za Poljake pojav v masovni kulturi (*kultura masowa*), za Nemce pa je trivialna literatura pojavna oblika popularne kulture.

Grafikon 3: Frekvenca drugih pogostih terminov v Googlu

Navesti je treba še prgišče drugih izrazov. *Populärliteratur* je v nemščini malo rabljen (18.000), frekventnejši *Popliteratur* (113.000) pa pomeni eno od oblik trivialne literature, namreč bitniško literaturo od 1940 dalje (Jack Kerrouac, William S. Burroughs, *poetry slam*). Več jezikov pozna samo geslo popularna kultura in omenja literaturo znotraj njega. Hrvaško in srbohrvaško geslo zajemata od literarnega teoretika Raymonda Williamsa, ki definira popularno v opoziciji z elitnim, kot plod ljudske ustvarjalnosti¹⁹ in kot tisto, kar je všeč množicam. V književnosti je to trivialna književnost, *pulp fiction*, šund, kič.

V češčini je opozicija elitni kulturi *lidová kultura*, ki je v sorodstvu z oralno kulturo. Rusi imajo termine *массовая культура*, *поп-культура*, *масскультура*, *культура большинства*; sorodna so gesla *субкультура*, *андеграунд*, *массовое общество*, *общество потребления*. Švedski pod *populärkultur* navajajo *kiosklitteratur* in usmerjajo k sorodnim pojmom *pulp fiction*, *kolportageroman*, *arbetarlitteratur*, *pocketbok*.

Španci v okviru iztočnice *cultura popular* navajajo literarne žanre (*literaturas de género* oz. *género literario*): *fantástico*, *novela negra*, *ciencia ficción*. Francozi *culture populaire* (*culture de masse*) razumejo kot izraz ruralnega življenja in ločijo žanre oralne kulture (pripovedke, pregovore) in popularne literature: *roman populaire*, *romans-feuilletons*, *pulps*, *romans à l'eau de rose* (*roman d'amour*), *fanfics*, *littérature de gare*, *science-fiction* in *fantastique*.

Raba terminov je skratka nacionalno specifična in relativno nestabilna, pojav, ki ga termini poimenujejo, pa je različno močno prisoten v kulturni zavesti. Ker se v grobem nanašajo na isto materijo, izbira med njimi govori o našem razumevanju te materije oz. o naši opazovalni perspektivi. Kaj torej sporočamo o sebi, ko se odločimo za ta ali oni izraz?

Izraz trivialna literatura bo uporabljal, kdor želi slediti splošni rabi. Ker je termin prevzet iz nemške literarne vede, bo izbira dokumentirala navezanost slovenske literarne vede na

¹⁹ Pri nas tekste, ki jih piše »ljudstvo samo«, obravnava folkloristika; nova oblika so npr. blogi.

nemško in potrjevala specifično srednjeevropskega pogleda na reči za razliko od anglo-ameriškega. Ne glede na to, da se je izraz ves čas otepal vrednostnega prizvoka, predmet z njim hote ali ne hote izpostavljam vrednotenju, pač v opoziciji do elitne literature in njenega kanona.

Izraz popularna literatura je za tiste, ki bi hoteli poudariti množičnost. Ker se pridevnik popularen veže prej na vse druge oblike množične kulturne produkcije, zanemarja literarno specifično predmeta. Izraz je bolj globalen in v tem smislu perspektivnejši.

Najbolj obetaven se zdi termin žanrska literatura. Ker se nanaša na formalno dimenzijo besedil (snov, algoritme, strukturo), podpira avtonomijo literarne vede, simpatičen pa je tudi zato, ker ga slabšalni prizvok bremenjuje manj kot konkurenčne izraze in ker izpostavlja še recepcijsko razsežnost tekstov.

2 Kaj zajema sodobna slovenska popularna literatura

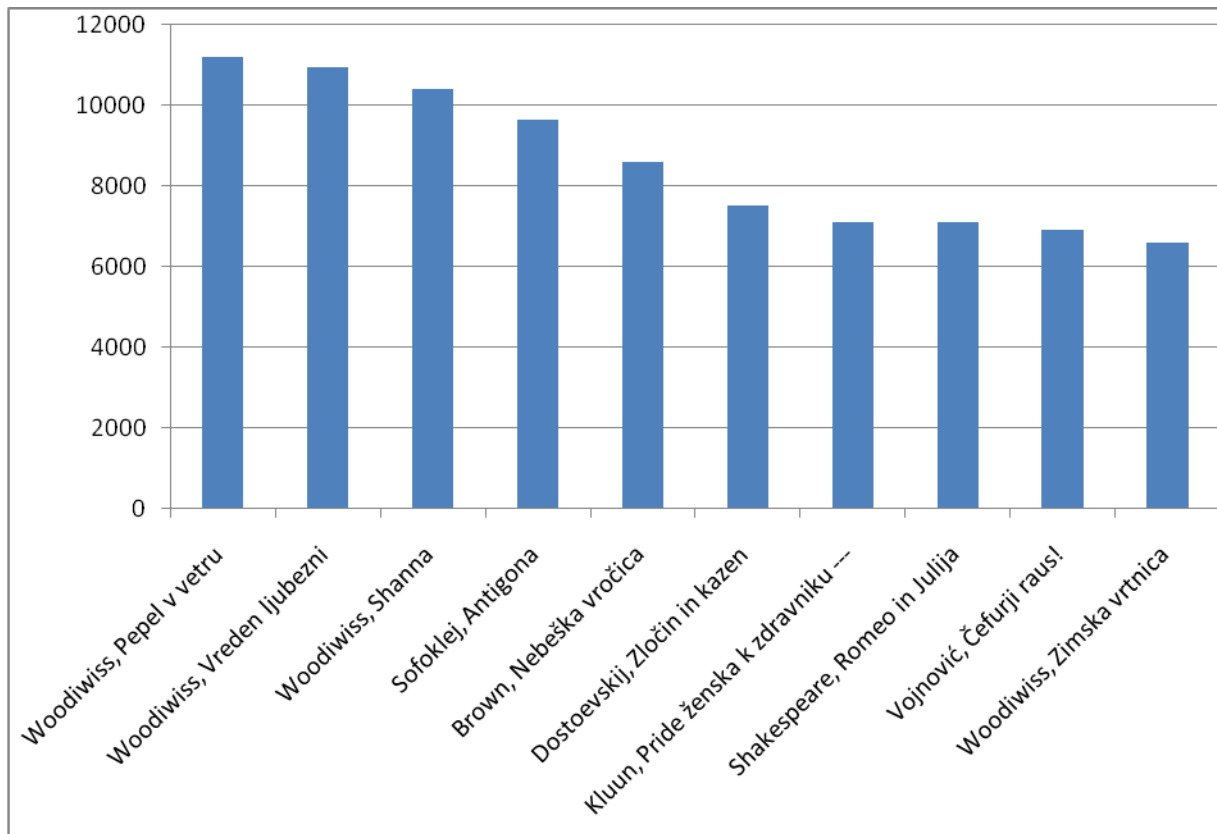
Od imena k pojavu. Kaj pomeni biti popularen na slovenski knjižni sceni? Slovensko popularno literaturo bomo sledili po tistem elementu iz definicije, ki se ga da kvantitativno določiti, to je po njeni množičnosti. Ko si v Cobissu ogledamo seznam najbolj izposojanih knjig,²⁰ se potrdi dvom glede množičnega konzuma kot edinega kriterija popularnosti, saj se na vrhu lestvice mešajo knjige, ki jih prepoznavamo kot pravo popularno literaturo (*Pepel v vetru*, *Vreden ljubezni*, *Shanna* in *Zimska vrtnica* Kathleen E. Woodiwiss v založbi Anu Elara z Iga, *Nebeška vročica* Sandre Brown založbe Meander iz Izole in *Pride ženska k zdravniku* Rayja Kluuna pri Mladinski knjigi), obvezno šolsko berilo, tj. svetovna klasika (Sofoklova *Antigona*, *Zločin in kazen* Fjodora Mihailoviča Dostojevskega, *Romeo in Julija* Williama Shakespeareja), klasični mladinski avtorji Prežihov Voranc, Ela Peroci, Tone Partljič, Vid Pečjak, Tone Seliškar, Kajetan Kovič, Fran Milčinski in Svetlana Makarovič in bolj proti dnu prve stoterice domača klasika s Tavčarjem in Prešernom.²¹ Domačih avtorjev, ki bi ne bili obvezno ali polobvezno šolsko berilo,²² med prvimi stotimi naslovi ni. Edina izjema je s kresnikom nagrajeni roman *Čefurji raus* Gorana Vojnovića, ki je z izposojajo med 6500 in 7000 že dve leti zapored na 11. oz. 9. mestu.

---

²⁰ Statistika mesečne in letne izposoje obstaja od leta 2002 dalje. Izposoja je boljši pokazatelj kot prodaja, saj so pri izposoji številke večje in torej statistično relevantnejše; Slovenci so po izposoji v evropskem vrhu, po kupovanju knjig pa na evropskem dnu.

²¹ V tolažbo bi nam bila zavest, da slovensko klasiko bere mladina na spletu, če ne bi bili informirani, da se obvezno berilo nasploh malo bere (gl. Christooss, Urice s knjigo part1 – Domača branja, <http://christooss.wordpress.com/2006/09/23/urice-s-knjigo-part1-domaca-branja/>).

²² Mišljene so knjige za Cankarjevo tekmovanje, priporočilni sezname Bralne značke, posameznih šol oz. aktivov slavistov, dostopni v knjižnicah, sezname domačega branja, maturitetnega berila, navedbe v učnih načrtih ipd. (za podatke hvala Alenki Žbogar). V ta namen so dela ponatisnjena v zbirkah, kot je *Klasje*, ali v antoloških izborih za šolsko rabo (npr. *Ozvezdje Knjiga: Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2010: Pregled knjižne produkcije za mladino iz leta 2009*, ur. Darja Lavrenčič Vrabec in Ida Mlakar, Ljubljana: Mestna knjižnica, 2010) in opremljena s spremnimi razlagami.

Grafikon 4: Najbolj izposojane knjige 2010

Bolj uporaben je seznam upravičencev do knjižničnega nadomestila, ki ne vsebuje imen tujih in mrtvih avtorjev.²³ Tudi tam na prvih mestih prevladujejo otroški in mladinski avtorji²⁴ in nagovarjajo k mehaničnemu izenačevanju mladinske in popularne literature. Ko ta izziv premagamo in se ozremo za tistimi, ki pišejo tudi za odrasle, najdemo na vrhu Deso Muck²⁵ in Ivana Sivca z blizu 50.000 izposojami na leto ter na 5. mestu Bogdana Novaka z 29.200 izposojami.²⁶ Šele na 15. mestu je z 12.700 izposojami, kar je štirikrat manj kot pri Muckovi in Sivcu, prvo ime, ki z mladino nima nobene zveze več: Darja Hočevnar, ki pod psevdonimom Stella Noris piše ljubzenske kriminalke *Ljubezen z neznancko*, *Noro zaljubljena*, *Ljubosumje ne umre*, *Noč in megla*, *Skrivnostno izginotje* in romane *Ranjeno srce*, *Grenko spoznanje ...* Na 18. mestu je Romana Berni z naslovi *Ljubezen ni le beseda*, *Zmaga srca*, *Zmota*, *Poredni dekleti*, *Zmota*, *Ljubim te*, *skrivnostno dekle* (11.000). Obe sta hišni avtorici založbe Genija; v Cobissu so dela Bernijeve blede označena kot družbeni roman. Na 24. mestu je Aksinja

²³ Na seznamu je 16.899 živečih slovenskih avtorjev s skupaj 2.122.197 izposojami v letu 2010. Zares uspešnih je manjšina: več kot 1000 izposoj ima 329 avtorjev (1,9 %), ki pokrijejo 58 % vseh izposoj. Več kot 100 izposoj ima 3009 avtorjev (17,8 %), njihov delež pa je že 95 %. Literatov je nekje med 3,5 % (tolikšen je delež leposlovja v korpusu Fida+) in 20 % (toliko naj bi bilo leposlovnih knjig v Cobissu), tj. pribl. 600–3400, so pa z največjo izposojami na vrhu seznama, kar pomeni, da bi morali besedilni korpusi za ustreznejšo odslikavo jezikovne realnosti vsebovati več leposlovja.

²⁴ Biti popularen pisec pomeni pisati leposlovje, zlasti mladinsko leposlovje: na 3. mestu je Primož Suhodolčan, 4. Svetlana Makarovič, 6. Janja Vidmar, 7. Mojiceja Podgoršek itd. Goran Vojnovič je na tem seznamu s 6924 izposojami na 36. mestu; pred njim sta mladinska avtorja Tatjana Pregl Kobe in Vitan Mal.

²⁵ *Panika* Deso Muck ima 2545 izposoj in *Peskovnik boga Otroka* 1659.

²⁶ Novakova *Pasja grofica* ima 2728 izposoj, *Babje leto* pa 1491. Striparja Mikija Mušta z 21.500 izposojami na 10. mestu smo izpustili iz grafikona, ker ima večinoma mladinskega bralca, prav tako Janjo Vidmar (28.551, *Princeska z napako* 2364), čeprav njen zadnji roman *Pleme* za odrasle s 1352 izposojami obeta modificirati njen status mladinske pisateljice.

Kermauner s knjigo *Smaragdna obzorja: Tanjin ladijski dnevnik* pri založbi Miš iz Grosuplja (9000). To so leposlovne knjige (prav nikamor drugam kot v leposlovje namreč ne sodijo),²⁷ po katerih posegajo bralci sami. Šola jih kvečjemu odsvetuje, reklame zanje v splošnem ni, njihov bralski sloves oblikujejo hvaležni bralci in ga ustno sporočajo naprej. Tako si popularno literaturo zares predstavljamo: kot knjige, ki jih ljudje berejo množično iz lastnega interesa.

Na 38. in 39. mestu delujeta kot izjema in tujek sodobna klasika Boris Pahor in Drago Jančar. Jančar je tu po zaslugi drame *Veliki briljantni valček*, ki je vključena na sezname domačega ali maturitetnega berila srednjih šol,²⁸ Pahor pa zaradi romana *Nekropola*, ki je bil v zadnjih letih precej ponatiskovan, prevajan in dramatiziran.²⁹ Gre za edino obilno izposojano delo, ki ni ne mladinsko, ne šolsko in ne žanrsko! Na 40. mestu je popularna pisateljica Maša Modic. V zadnjem času izdaja publikacije za šolo, njene romane, izšle pred desetletjem v lastni založbi Smar-team iz Bevk, pa si je še vedno izposodilo 6290 ljudi, kar postavlja na laž trditev o enodnevnem značaju popularnega berila. Ravno obratno je res: povprečna izposoja prvih desetih romanov Modičeve je po desetletju 385 na naslov, pri kresnikovih nagrajencih izpred desetletja Katarini Marinčič, Andreju Skubicu, Zoranu Hočevanju in Vladu Žabotu pa povprečno 143.³⁰ Azra Širovnik na 41. mestu izstopa z visoko izposojjo vsakega od treh svojih romanov,³¹ najbolj z erotičnim romanom *Na hrbtu črnega žrebca* (2402 izposoji) in *Taščo* (2125). Tudi ona s t. i. »uglednimi založbami« ne sodeluje in raje izdaja pri *ad hoc* založbah.

Izposoja posameznega popularnega romana je z izjemo izstopajočih *Čefurjev raus!* 1000–2400 izvodov in je primerljiva z iposojjo lanskega s kresnikom nagrajenega romana, ki pa jo je spodbujala podjetna medijska promocija. Nagrajeni roman *Svinjske nogice* Tadeja Goloba je imel 1750 bralcev, drugi kresnikovci so ostali zadaj: *Ljubezen v zraku* Janija Virka (1058), *Opazovalec* Evalda Flisarja (936) in *Lahko* Andreja Skubica (450).

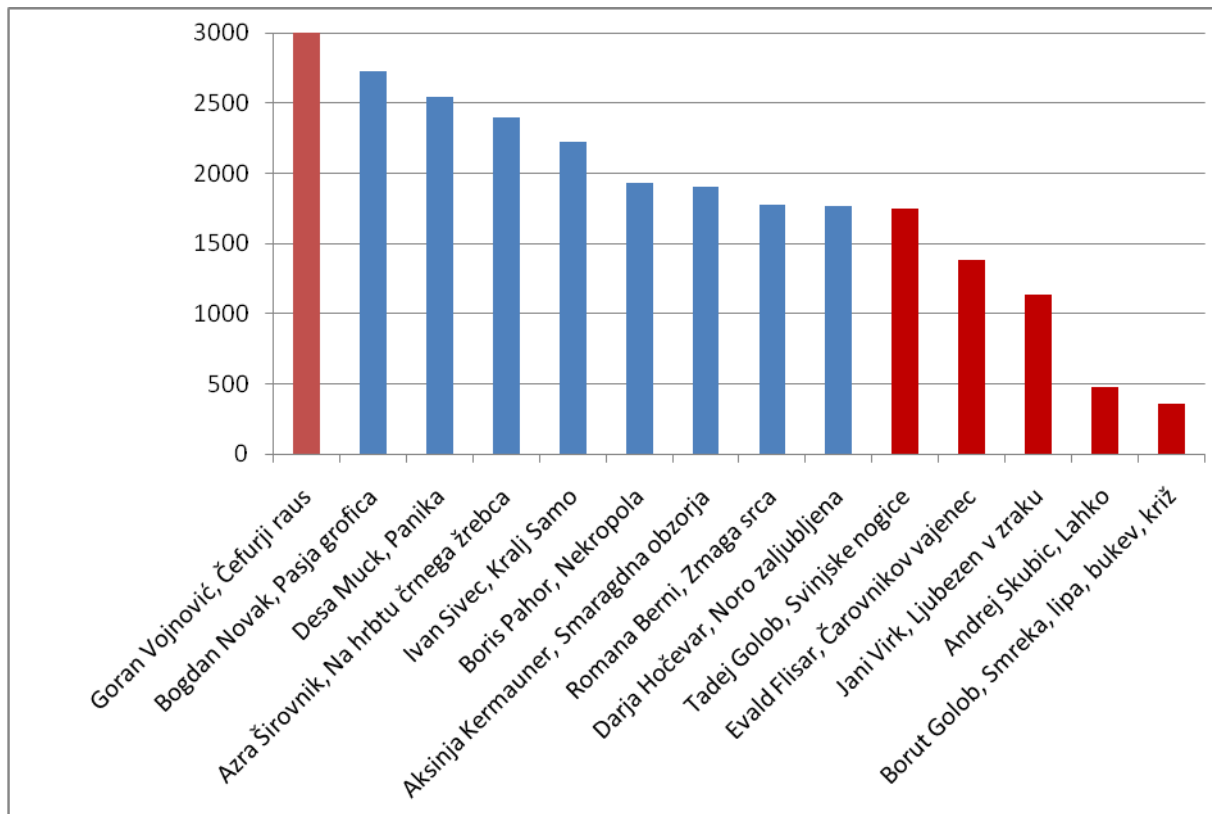
²⁷ Bibliografija je v 19. stoletju ločevala med rubrikama Slovenska književnost in Knjige za mladino in (pre)prosti narod, vendar sta se pozneje združili.

²⁸ *Veliki briljantni valček* je dosegel 1429 izposoj, vsa avtorjeva dela pa 6550. Popularno berilo je skoraj izključno iz romanov, dramski tekst je očitni znak šolske spodbude.

²⁹ Naklada ponatisov *Nekropole* (2008 in 2009) je bila 9000 izvodov, roman je bil v zadnjem desetletju preveden ali ponovno preveden v nemščino, katalonščino, finščino, francoščino, italijanščino, srbsščino, španščino, angleščino in že prej v esperanto. Boris Kobal ga je dramatiziral za Mestno gledališče ljubljansko, premiera je bila 6. 6. 2010. Prav gotovo je k visoki izposoji 1929 izvodov prispevalo medijsko dogajanje ob razglasitvi Pahorja kot Delove osebnosti leta, njegov nastop ob razglasitvi Ljubljane kot prestolnice knjige, kandidatura za Nobelovo nagrado in številni medijski dogodki, na katerih je sodeloval. Avtorjeva dela so si izposodili 6600-krat.

³⁰ Natančneje: Marinčič 108, Skubic 222, Hočevar 189 in Žabotu 55. Pri redkih neleposlovnih popularnih naslovih oz. avtorjih gre za šolske knjige za angleščino, matematiko, psihologijo, umetnostno in literarno zgodovino.

³¹ Četrega, *Za ovinkom zakona*, Cobiss ne registrira kot slovensko književnost, ker je bil preveden iz srbohrvaščine. Skupna izposoja Širovnikove je bila 6279.

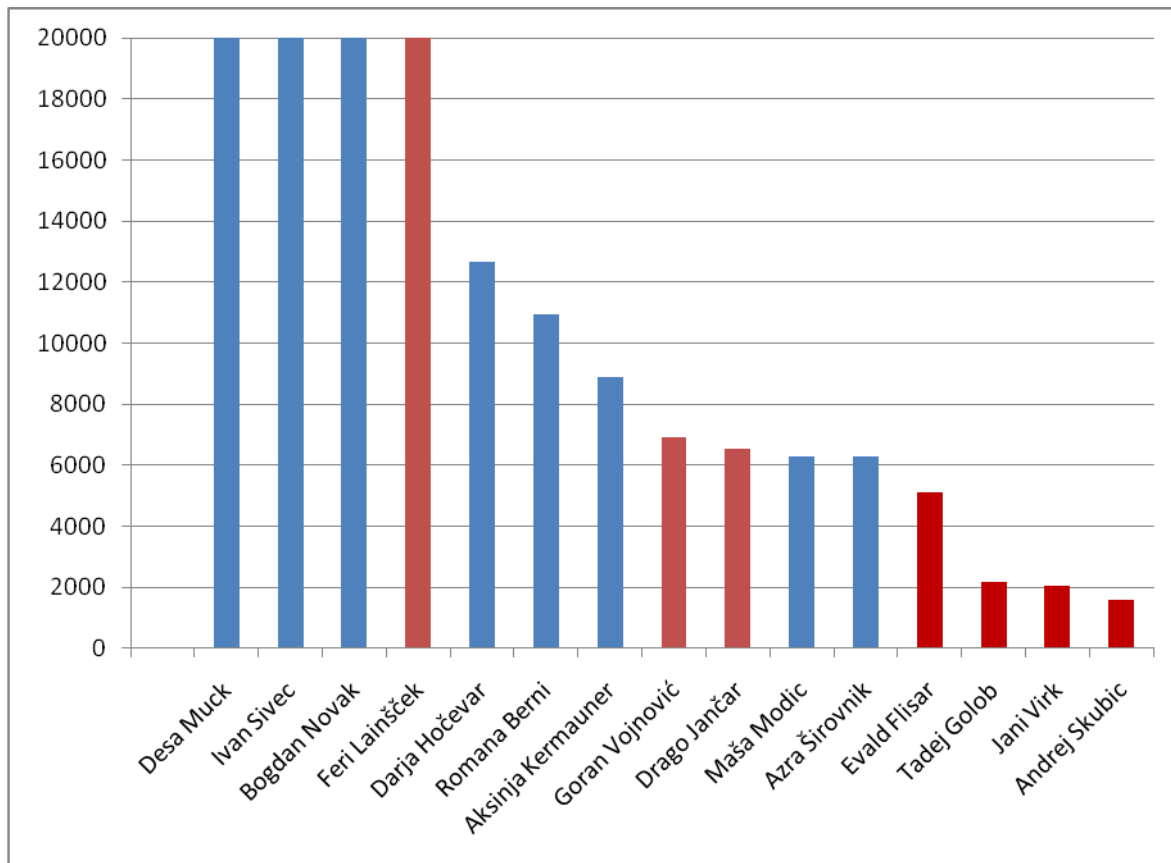
Grafikon 5: Najbolj izposojana nemladinska in nešolska dela 2010 in kresnikovi nominiranci

Tudi ko rangiramo avtorje glede na branost njihovega celotnega opusa, se letošnji nominiranci ne prebijejo na vidna mesta. Naprej se je uspelo preriniti le starim kresnikovcem Lainščku,³² Vojnoviču in Jančarju. Z 48. mestom se jim je še najbolj približal plodni Flisar (5125 izposoj),³³ Tadej Golob je na 127., Virk na 135. in Skubic na 193. mestu. Novinec Borut Golob, ki je bil z »domačijsko povestjo z motorno žago in srečnim koncem« *Smreka, bukev, lipa, križ* med prvimi desetimi nominiranci, je s 356 izposojami na 1036. mestu, začetnik Aljoša Harlamov, ki z *Bildungsromanom* ni bil nominiran, pa je s 131 izposojami na 2484. mestu.³⁴ Iz primerjave s kresnikovci dodajmo, da popularno literaturo določata poleg branosti do neke mere še ženski spol avtorjev (med kresnikovci žensk ni) in dovolj obsežen in v zavesti bralcev kontinuirano prisoten opus prepoznavne avtorske blagovne znamke.

³² Lainščkova letna izposoja je bila 21.328 in se je z njo zavihtel na visoko 11. mesto. Najbolj izposojani roman je bil *Ločil bom peno od valov* (2503), ki pa je bil napovedan kot maturitetno berilo in ga zato na grafikonu najuspešnejših naslovov nismo upoštevali. Med nemladinskimi deli ima opazno izposajo 1052 leta 2007 s kresnikom nagrajeni roman *Muriša*.

³³ Pri Flisarju kljub publiciteti ob kresniku s 1383 sposojenimi izvodi vodi njegov ponatiskovani roman *Čarovnikov vajenec*, ki so ga vključili v učni načrt za gimnazije.

³⁴ Publiciteta vidno prispeva k branosti: pornografski roman Vitana Mala *Napačna odločitev* je zaradi prahu, ki ga je dvignil v medijih, v enem mesecu svojo branost povečal za 18 %, od 331 na 391.

Grafikon 6: Opusi popularnih pisateljic in kresnikovih nominirancev

Čeprav zdaj vemo povedati s številkami izposoje oz. branosti, kaj pomeni biti danes popularen pisatelj na Slovenskem, bi bilo zelo narobe, če bi recimo tam pri 7000 izposojah letno hoteli povleči nekakšno mejo med popularnim in nepopularnim berilom, pri čemer bi bila nepopularnost sinonim literarni kvaliteti, saj smo videli, da so močno brana tudi posamezna dela umetniško stremeljive književnosti. Njihovo prizadevanje za čim večje število bralcev je popolnoma legitimno. Popularnosti v literaturi ne moremo meriti z istim vatlom kot popularnost v drugih medijih. Celotno najvišje številke branosti so v primerjavi s poslušano izvirne glasbe in gledanostjo domačega filma skromne.³⁵

Dodati je treba še en kriterij, to je jasno intenco, komu je knjiga namenjena in za kakšen namen. Del, ki izhajajo pri založbah, prepoznavnih po uredniškem zavzemanju za umetniško produkcijo, ki na tiskovnih konferencah skrbijo za kritiške recenzije, in avtorjev, ki v medijih prisegajo na literarno kvaliteto in tekmujejo za literarne nagrade,³⁶ bralci ne iščejo pod nalepko popularna literatura. Tam je literatura, ki vsega tega servisa ne potrebuje in ki nastaja zgolj z razvedrilnim namenom (tolažba, spodbuda, opoj, eskapizem, konformizem ...), kar bralci hitro prepoznajo po založbi, imenu avtorice, knjižni opremljenosti in ljudskem glasu. Nestremeljiva je tako v artističnem pogledu kot socialno, saj ne računa na subvencije, pozitivne kritike, nagrade, kanonizacijo in na vpis v literarno zgodovino, ampak samo na

³⁵ Najbolj gledani slovenski film je *Petelinji zajtrk*, ki ga je med 2007 in 2009 videlo 183.000 ljudi (povprečno 61.000 na leto, kar je devetkrat bolje od branosti *Čefurjev*), pri skladbah, npr. pri Avsenikih, pa grede naklade plošč in število izvedb v milijone.

³⁶ Žiranti pri kresniku smo literarno kvaliteto konkretizirali kot »jezikovni artizem, kompleksnost in aktualnost sporočila ali pomensko polifonijo, interpretabilnost besedila ter avtorjev dialog s svetovno in domačo literarno tradicijo«.

zadovoljno nestremljivo bralko, ki z rednim plačevanjem knjižnične vpisnine omogoča delovanje literarnega sistema.

Kriterij estetskega ali idejno-moralnega razvrednotenja, ki se nahaja v definiciji trivialne literature, je za potrebe praktičnega določanja statusa tekstom manj uporaben. Najbolj goreče so bile v zgodovini kritizirane namreč knjige z razločno umetniško intenco, kar pomeni, da bi morali pod nalepko trivialnosti spraviti tudi taka dela, kot so Prešernov *Krst pri Savici*, Cankarja in Preglja, kar pa seveda ne gre.

Literarna veda naj bi se po mnenju nekaterih kolegov omejila na presojo del po formalnem kriteriju. Ena izmed najbolj prepoznavnih formalnih značilnosti popularne kulture je samonanašalnost. Namesto da bi odslikavala psihični in socialni svet, se ravna po svoji žanrski tradiciji in formulah. Pravzaprav ni nič čudno, da je popularno literaturo posvojil prav postmodernizem, ki je za razliko od predhodnih dveh smeri, družbenokritičnega realizma in modernizma, poudarjal medbesedilnost in samonanašalnost. Toda pozor: tako kot ni mogoče vse angažirane literature zaradi pozitivnega socialnega naboja razglasiti za »pravo umetnost«, tudi ni mogoče vse žanrsko prepoznavne literature razglasiti za popularno ali trivialno.

Prej smo pokazali, kako identificirati sodobno popularno literaturo. Za nazaj pa je njen korpus najlažje določiti tako, da verjamemo pretekli literarni kritiki in zgodovini, kadar sta tako ali podobno označili tekste, avtorje, časopise ali knjižne zbirke, ki so odstopali od kanona oz. si mu niso prizadevala slediti, in temu seznamu dodati tiste bibliografske enote, mimo katerih je šla literarna zgodovina molče. V nobenem primeru se identifikacija ne sme dogajati samo na osnovi besedilnih lastnosti, saj bi z današnjega stališča potem lahko za trivialno označili celo 19. stoletje.

Damir Feigel je bil popularen avtor, ker je objavljaj pri založbah oz. v podlistkih, ki so računali na množičnega bralca z nakladami tudi preko 20.000 izvodov, ker je bil v kritiki in literarni zgodovini deležen distanciranih presoj in, kar je najpomembnejše, ker je osnovna intenca njegove literarne produkcije, ki se kaže v izbiri humornega in znanstvenofantastičnega žanra, razvedrilna.

3 Popularna literatura in literarna veda

Kakšne implikacije ima ukvarjanje s popularno literaturo za literarno vedo, sem razložil v predavanju z naslovom Kako je ime metodi leta 1999,³⁷ potem ko sem strnil izkušnje svojega dvajsetletnega ukvarjanja z njo. Šlo je za 1. poudarjanje zgodovinske spremenljivosti pojavov namesto iluzije o »večni« veljavnosti teoretičnih konstruktov, 2. izčrpno ukvarjanje z obsežnimi korpusi besedil namesto samo s kanoniziranimi avtorskimi opusi ali posameznimi besedili, 3. odpoved predhodni delitvi literarnih proizvodov na umetniške in trivialne, 4. upoštevanje celotnega literarnega sistema, ne le literarnega besedila (recimo temu sodobno celostni pristop), in 5. uporabo tehnologije za pridobivanje in analizo besedil ter za popularizacijo raziskovalnih dosežkov.

Spodbude za táko literarno vedo sem črpal iz vsečnih zgledov tujih tovrstnih raziskav³⁸ in iz žuganja teoretičnih veličin, kakršno je tisto Siegfrieda J. Schmidta leta 1992, da bo literarna

³⁷ Kako je ime metodi? SR 49/1–2 (2001): 1–16 (<http://lit.ijs.si/kakojeim.html>).

³⁸ Npr. raziskave nemške ljudske knjige Rudolfa Schende ali innsbruški projekt Historischer Roman (<http://www.uibk.ac.at/germanistik/histrom/start.html>).

veda postala del empiričnih kulturnih študij ali pa se bo popolnoma marginalizirala.³⁹ Čeprav je prišlo do ukinjanja oddelkov za primerjalno književnost na univerzah po svetu in njihove prekvalifikacije v oddelke za primerjalno kulturologijo, se zlovešče napovedi niso uresničile. Radikalni vzorniki so se odpravili v pokoj ali prestopili v metodološko manj konservativne in propulzivnejše discipline, kakršna je npr. komunikologija, revija za empirične raziskave literature *Poetics* se bolj kot z literaturo ukvarja z drugimi mediji. Literarnih zgodovinarjev na Slovenskem, ki so pripravljeni razumeti svoj predmet tako vseobsežno, kot sem opisal, in smo si zato vsaj delno metodološko blizu, ni v preobilju.⁴⁰

Utrdbi literarne zgodovine, ki se omejuje na kanonizirana besedila, ki ne potrebuje kvantitativnih, socioloških, sistemskih in podobnih metod ter se posveča raje »idejno-estetski« analizi in interpretaciji, z naše strani torej ne grozi nobena akutna nevarnost za prevzem, celo obratno bi lahko rekli.⁴¹

Dvaindvajset let po leksikonski knjižici *Trivialna literatura* in dvanajst let po predavanju o metodi me je tale simpozij nagovoril k ponovnemu premisleku o pojmu in pojavu trivialne literature, ki ji danes nekateri rečejo pač popularna literatura. Pokazalo se je, kako zelo drugačni podatki in orodja za njihov zajem so nam na voljo in kako bolj pri roki so kot nekdam: bibliografski podatki, podatki o izposoji, o nakladah, besedila kritik, besedilni korpusi, enciklopedični podatki itd. Omogočajo nam odpiranje novih vprašanj, hitrejše, izčrpnjše in bolj natančno delo, več posluha za gradivo in manj nezavezujočega teoretiziranja. Nespametno bi bilo to novo gradivo pustiti v nemar in ne izkoristiti raziskovalnih priložnosti, ki jih ponuja! Še bolj problematično bi bilo iz predmetnega polja literarne vede črtati kar cel segment popularne literature zato, ker ne ustreza našim predstavam o »pravi literaturi« in predstavam o funkcijah literarne vede. Si kot odgovorni člani skupnosti, ki nam ni vseeno za kulturni obstoj, sploh smemo privoščiti ignoranco do ogromnega, večinskega dela literarne produkcije, ki ljudi očitno osrečuje?

Grafikon z najbolj izposojanimi avtorji sem najprej oblikoval tako, kot smo sicer navajeni delati: izbral sem štiri avtorice, ki so ustrezale moji predstavi o tipični popularni literaturi, in štiri avtorje, ki naj bi bili njeno nasprotje, in bil zadovoljen z razločno razliko med obema skupinama stolpcev. Potem se mi je zazdelo, da bi bilo pošteno upoštevati celotno gradivo, in nenadoma se je prej lepo vidna razlika med »pravimi popularnimi« in »popularnimi kvalitetnimi« avtorji razblinila in se izkazala za teoretični konstrukt.

Kompleksne literarne realnosti, v kateri ni ostrih in enournih meja med množičnim in butičnim, med prestižnim in vsakdanjim, med dobrim in slabim ..., ni mogoče v celoti zajeti z jasnimi in retorično všečnimi defincijami. Ker literarna vzgoja v šoli zahteva prav take lepe, kratke in zapomnljive definicije, ne glede na to, v kolikšni meri ustrezajo realnosti, so naši relativizirajoči sklepi za šolo manj zanimivi. Kljub temu smo veseli, saj smo z upoštevanjem novih faktov vendarle uspeli nekoliko zmanjšati razpoko med literarno realnostjo in njenim modelom v literarni vedi, razpoko, ki se vzdržuje zaradi pomanjkanja podatkov ali iz ignorance do njih. Ne, nobene izmed trditev, izrečenih pred desetletij, ne bomo zanikali, popravljali ali jemali nazaj.

---

³⁹ Količinske in empirične analize v literarni vedi, SR 43/3 (1995): 319–40 (<http://lit.ijs.si/empir1.html>).

⁴⁰ Mlajši »empiriki« in simpatizerji so npr. Aleš Bjelčevič, Zoran Božič, Marijan Dovič, Robert Jereb, Igor Kramberger, Klemen Lah, Matija Ogrin, Urška Perenič, Mateja Pezdirc Bartol, Alenka Žbogar.

⁴¹ Raziskava o psihoterapevtski motivaciji za leposlovno pisanje, ki jo je pred leti prijavil naš doktorand, da bi si pridobil status mladega raziskovalca, je bila zavrnjena, češ da tema ne spada med preferenčne v literarni vedi.

Zaključujem z dvema apeloma. Najprej pozivam k digitalizaciji in katalogizaciji kompletne pisne dediščine, ker bo literarna preteklost šele tako prav dostopna kvantitativnim in interpretativnim pristopom. Digitalizacija, ki se dogaja pretežno v okviru Digitalne knjižnice Slovenije, se hvalabogu ne omejuje na šolske tekste in avtorje. Sami lahko pomagamo s popraviljem na Wikiviru, ki v okviru študentskega projekta Slovenska leposlovna klasika prinaša tudi nekanonizirana besedila in tako korigira našo predstavo o slovenski književnosti ter širi njen koncept.

Drugi poziv velja kolegom za sodelovanje pri pisanju celostne slovenske literarne zgodovine 1965–2015. To ni klic subtilnim dušam, ki bi znale intuitivno določati delikatno mejo med spomina in pozabe vrednim, da bi se dokopale do jagodnega izbora za posamezno obdobje, ga ovekovečile v ločenih študijah, antoloških izborih in prevodnih akcijah. Ne, gre za zajem celotne produkcije, seveda ne na način poglobljenega interpretativnega branja, ker je za to škoda človeškega življenja, ampak tako, da se po različnih kriterijih (žanrskih, časovnih, glede na spol, pokrajinsko, socialno pripadnost, starost piscev ...) dokumentira kompletna produkcija, popišejo njene intence in učinek, razmerja z drugimi deli literarnega sistema in okoljem, njene konstante in spreminjanje. Ker smo rekli, da je eden od principov sodobne literarne zgodovine tudi izraba tehnologije, ki nam jo je naplavila civilizacija, lahko za začetek zidake za literarnozgodovinska poglavja odlagamo kar v Wikiknjigo (http://sl.wikibooks.org/wiki/Slovenska_književnost_1965-2015).

Povzetek

Literarnovedni terminologiji odmerjamo preveč pozornosti in se s tem izogibamo ukvarjanju s pojavom samim. Terminologija ni bistven problem in je stvar dogovora, zato ni nobene potrebe po terminološki pravdi, ki naj odloči, ali bomo govorili o popularni, trivialni, žanrski literaturi ali lahki književnosti. V angleščini je najbolj nevtralen izraz *genre fiction*, v nemščini *Trivialliteratur*, v slovenščini po nemškem zgledu *trivialna literatura*, vendar s hitro rastjo *žanrske literature*, izraz popularna literatura preferirajo Poljaki in Francozi. Popularna literatura se dojema kot ena izmed oblik popularne, tj. množične kulture.

Seznami najbolj izposojanih del in avtorjev v letu 2010 naj bi pokazali, kaj ima status sodobne slovenske popularne literature. Gre za tri vrste knjig: mladinske, svetovna in domača klasika za šolsko berilo ter prevedeni ljubezenski romani s Kathleen Woodiwiss na čelu. Zares popularni so le slednji, ker po njih posegajo bralci iz lastnega interesa; po slovenskih romanih je bralsko povpraševanje nekajkrat manjše kot po tujih. Med najpopularnejše slovenske žanrske pisce (Desa Muck, Ivan Sivec, Bogdan Novak, Darja Hočevnar, Romana Berni, Aksinja Kermauner, Maša Modic, Azra Širovnik) se je uspelo vriniti trem starejšim kresnikovim nagrajencem, Goranu Vojnoviču, Feriju Lainščku in Dragu Jančarju (slednjima s pomočjo šole). Sveže nominacije za nagrade niso zadoščale za vstop med popularne. Visoka popularnost *Nekropole* Borisa Pahorja, ki je delo z umetniškimi ambicijami, gre na račun medijske in mednarodne odmevnosti pisatelja.

Literarna veda popularne književnosti ne more prepuščati drugim disciplinam, saj ne spada nikamor drugam kot v leposlovje. Obsežnost in značaj materije zahteva, da se ne loteva samo izbranih tekstov, ampak korpusa v celoti, da se ne spušča v estetsko ali idejno vrednotenje, da upošteva njeno intenco in celostni kontekst in da se poslužuje sodobne tehnologije za zajem in analizo velikih količin podatkov ter za prezentacijo rezultatov.

Summary

Literary scholars dedicate far too much attention to the terminology, thus avoiding the object itself. The terminology is, as a matter of agreement, not an essential problem, so there is no need to argue on the question which one of the following terms to use: trivial literature, popular literature, genre fiction, formula fiction or entertainment literature. In English, *genre fiction* is the most neutral term, in German *Trivialliteratur*, in Slovene, under the German influence, *trivialna literatura* (however with an increasingly stronger alternative *žanrska literatura*), in Poland and in France they use the local form of the term popular literature. Popular literature is understood as a form of popular, i. e. mass culture.

The lists of the most frequently loaned books and authors in 2010 point at the real contents of the contemporary Slovene popular literature. There are three types of books: juvenile literature, the world's and domestic classics for the sake of obligatory school reading, and the translated romances, with Kathleen Woodiwiss in the first place. Real popularity could be attributed to the latter type only, as readers borrow these books by themselves; the authors of Slovene popular novels are a number of times less demanded than the translated authors. The most popular authors of the Slovene genre fiction are Desa Muck, Ivan Sivec, Bogdan Novak, Darja Hočevar, Romana Berni, Aksinja Kermauner, Maša Modic and Azra Širovnik. Among them there are some former *kresnik* prize winners (Goran Vojnović, Feri Lainšček, and Drago Jančar; the latter two thanks to school cannonization). Another exception is *Nekropola* by Boris Pahor, the artistic piece of work, which is popular due to the international fame of the author.

Literary criticism cannot afford to leave popular literature out of its scope, addressing other disciplines to deal with it, as—there is no doubt—it belongs to *belles lettres*. Its huge volume and its character urge the literary scholars not to analyse just selected texts but the whole corpus. They shouldn't focus on evaluating it neither from the aesthetical, nor ideological point of view. They should take in account its holistic context and its basic intention, i.e. entertainment; for capturing and analysing big sets of literary data and for presentation of the results contemporary technologies should be used.